

framhåller t. ex. *Kyrkohistorisk Årsskrifts* recensent att jag »i jämförelse med tidigare t. ex. praktisk teologisk forskning, anlagt nya perspektiv, som visat sig vara mycket fruktbara« (*Kyrkohistorisk Årsskrift* 1995, s. 221).

Jag försöker dessutom ingalunda förringa Lindbergs arbete, vilket Beyer antyder. I presentationen av tidigare forskning om det svenska kyrkoårets utveckling framhåller jag att Lindberg tillhör de få svenska kyrkohistoriker som tidigare har behandlat »förändringar i helgdagsfirandet under hela den period som skall undersökas i min avhandling«. *Kyrkans heliga år* betecknar jag som »det viktigaste verket« i detta sammanhang (s. 9). Naturligtvis omtalar jag ock-

så både i huvudtext och i noter när framställningen bygger på eller avviker från Lindberg och annan tidigare forskning om kyrkoårets utveckling. Detta är dock främst aktuellt i avhandlingens två första delar. Det finns med andra ord inget fog för Beyers förstuckna anklagelser. Det är väl därför han inte vågar tala klartext, utan gömmer sig bakom insinuanta formuleringar.

Listan över missgrepp kunde göras längre, men det är inte meningsfullt att diskutera alla detaljer i den vrångbild av avhandlingen som Jürgen Beyer förmedlar. Man kan i stället fråga sig varför han inte kan hålla sig till elementära spelregler för en seriös vetenskaplig diskussion. Jag vet inte svaret.

Helligdagenes bølgegang

Af Jürgen Beyer

Indledningsvis vil jeg gerne gøre opmærksom på, at redaktionen bad mig om at forkorte min anmeldelse af Göran Malmstedts bog med en fjerdedel. Jeg valgte selv, hvad der skulle udelades, men det viser sig nu desværre, at disse passager indeholdt nogle af de informationer, som Malmstedt efterlyser.¹

Han skriver, at jeg argumenterer med »antydninger« og »begreppsglidning«, og at jeg ikke »vågar tala klartext, utan gömmer [m]ig bakom insinuante formuleringar«. Som eneste eksempel anfører han følgende citat: »Den del af Lindbergs arbejde, der behandler Sverige i tiden fra ca. 1500 til 1800, fylder siderne 291-525, og er dermed omtrent ligeså omfattende som Malmstedts fremstilling. Det viser sig også, at Malmstedts arbejde for store deles vedkom-

mende er afhængigt af Lindberg.« Malmstedt påstår, at jeg beskylder ham for plagiat, eller, som han udtrykker sig: »Læsaren kan här lätt få intrycket att min avhandling tenderar att vara ett plagiat«. Jeg har to bemærkninger til Malmstedts læsning af citatet fra anmeldelsen:

1. sprogligt: »afhængig« betyder i tekst- og kildekritisk terminologi ikke, at B ordret gengiver A, men at B er bygget på oplysninger hentet fra A. Selve fremstillingen kan være meget afvigende. Min pointe var, at bogen over lange passager ikke indeholder noget nyt.

2. bibliometrisk: Senantikken og middelalderen (s. 15-352) fylder 60 % af Lindbergs bog (regnet endda uden register og indholdsfortegnelse), ikke to tredjedele, som Malmstedt angiver. Når

Malmstedt skriver, at hans oplysninger »om hur många sidor Lindberg ägnar åt helgdagsreduktionens förlopp under 1500-, 1600- och 1700-talet stämmer naturligtvis«, sigter han åbenbart på Lindbergs kapitel »Den senare utvecklingen« (s. 433-447), der behandler udviklingen af helligdagenes antal. De andre kapitler på s. 291-525 behandler samme periode og område som Malmstedt, f.eks. det svenske middelalderlige kalendarium, synet på søndagen, bededagsforordninger osv. – alt sammen emner i Malmstedts bog. Mine oplysninger i anmeldelsen var korrekte. Ved at slå op hos Lindberg kan læseren danne sig sit eget billede af Malmstedts formuleringskunster.

Malmstedt efterlyser eksempler på nye helligdage efter reformationen, »som inte är medräknad i avhandlingen«. Her tænker han vel på de fire kalendarier på s. 18f., 48f., 68f. og 142f. Malmstedt må have en rent kvantitativ forståelse af helligdag: Eneste kriterium er, om dagen er arbejdsfri eller ej. Kvalitative betragtninger om, at helligdagen har skiftet karakter eller intensitet, indgår ikke i hans ræsonnement; i øvrigt heller ikke overvejelser om arbejdsdagens længde. I en fodnote (s. 100f., note 74), men ikke andre steder i afhandlingen, nævner Malmstedt, at der tilkom yderlige bededage og taksigelsesdage ved slutningen af *stormaktstiden*. Som jeg påpegede i anmeldelsen, er det i denne periode, omkring 1700, at omfanget af alvorligt helligholdt tid synes at have nået sit højdepunkt. Dette understøttes af Rainer Brünings, af Malmstedt desværre oversete, grundige undersøgelse *Herrschaft und Öffentlichkeit in den Herzogtümern Bremen und Verden unter der Regierung Karls XII. von Schweden 1697-1712* (Stade 1992). Den viser, hvordan staten anordnede helligdage, og hvordan befolkningen reagerede på dem. Befolkningen i dette tilfælde var godt nok tysk, men forord-

ningerne var de samme som i Sverige. Ud over bededage fandtes der bedetimer. Desuden blev der udlyst sørgehøj-tider ved dødsfald i den kongelige familie. Disse havde vidtrækkende konsekvenser: Kirkerne blev klædt ud i sort, klokkeringningen og musik til verdslige fester blev forbudt i flere uger eller måneder.

Nye helligdage tilkom også i det katolske kirkeår, endda efter året 1800.² I det hele taget har det siden Tridentiner-konciliet (1545-1563) været præget af to divergerende tendenser: forsøg på koncentration på kristusfesterne (inkl. søndagen) og indførelsen af nye devotionsformer med tilhørende fester.

Malmstedt forventer, at jeg redegør for, »hur de föreslagna källorna skulle påverkat undersökningens resultat«. Nu har redaktionen ikke givet mig plads til at nyskrive Malmstedts afhandling i dette hæfte, derfor kan jeg kun kort skitsere én kildegruppe, nemlig himmelbrevene. Der findes forskellige typer, men de fleste indeholder en streng formaning – direkte sendt fra himmelen – om at helligholde søndagen. Der findes adskillige afskrifter bevaret,³ også fra ulærde kredse, altså fra netop den gruppe af befolkningen, som Malmstedt er mest interesseret i. Hans behandling af synet på søndagen kunne ved hjælp af denne kildegruppe være blevet betydeligt nuanceret.

Malmstedts kommentar til min bemærkning om, at han ikke har benyttet tysk sekundærlitteratur fra efter 1939, er grotesk. Han kan kun skrive således, hvis han ikke har gjort sig umagen at bladere i den af mig anførte litteratur. At hans kendskab til udenlandsk sekundærlitteratur er begrænset, behøver ikke nødvendigvis være til skade for en bog om svensk historie, men det bliver pinligt, når Malmstedt ellers betoner sit europæiske perspektiv (s. 3, 10, 161 og passim).

Alt for tit støtter Malmstedt sig på den ofte unøjagtige sekundærlitteratur, og altid, når kilden er på latin, f.eks. på s. 157f., hvor han diskuterer en pavebulle fra 1642 (*Universa per orbem*). I en lang note refererer han (delvis fejlagtigt) indbyrdes modsigende oplysninger om bullen i to værker fra 1911 og 1914,⁴ uden at afgøre, hvem der har ret. Han kunne have bragt forskningen videre på meget mindre plads ved at gå *ad fontem*⁵ og konkludere, at 38 helligdage (inkl. tre, som altid falder på en søndag) blev bevaret, og at begge forfatters lister over helligdage indeholder fejl. I brødteksten skriver han: »På de resterende gamle helgdagarna var det fortsättningsvis tillåtet att arbeta efter mässan.« Dette må anses som Malmstedts eget bidrag til udforskningen af denne pavebulle,⁶ fordi oplysningen ikke findes i den anførte litteratur – og heller ikke i bullen selv.

Uanset om man bedriver »traditionel kirkehistorie« eller historisk antropologi, må den empiriske basis være solid, inden man kan bygge en meningsfuld analyse på den. Da forudsætningerne ikke er til stede, er det overflødigt at diskutere delene 3 og 4. *Ex falso quodlibet*.

I al korthed vil jeg sige nogle ord om Malmstedts omtale af afhandlingens del 3 og 4 i sit genmæle. Det er rigtigt, at jeg ikke har anvendt ordet »böndagsplakaten«, til gengæld har jeg i omtalen af kilderne nævnt forordninger. Det er også rigtigt, at Malmstedt bruger mange sider på bededagsforordningerne, dog har disse næppe været ukendte for forskningen.⁷ Hans analyse af dem påpeger med rette noget, som der er enighed om i forskningen, nemlig at man regnede med Guds indgreb i naturen som straf eller velsignelse, men Malmstedt lægger ikke nok vægt på bod og omvendelse.

Malmstedt citerer rosende ord fra an-

meldelsen af sin bog i *Kyrkohistorisk Årsskrift* 95 (1995). Dem må anmelderen selvfølgelig stå for; men jeg spørger mig selv, om redaktionen for *Kyrkohistorisk Årsskrift* fulgte de »elementära spelregler för en seriös vetenskaplig diskussion« ved at overlade anmeldelsen til en mand, som takkes for hjælp i den anmeldte afhandlings forord? Min bedømmelse af bogen kan bedst sammenfattes med en aforisme, som her skal gengives i dens tyske form: »Dieses Buch enthält viel Neues und viel Gutes, doch leider ist das Gute nicht neu und das Neue nicht gut.«⁸

Hvis dette ikke er »klartext« nok, kan jeg kun gentage, hvad jeg skrev tidligere: Bogen giver et forkert billede af helligdagens udvikling, den ignorerer vigtige dele af sekundærlitteraturen og kildematerialet, den siger ikke noget egentligt nyt af værdi, og dens forfatter giver indtryk af at mangle sproglige forudsætninger for at behandle sit forskningsområde. Hvis han publicerer et stykke lødig historisk forskning, vil det være muligt at føre en seriøs videnskabelig diskussion med ham.

1. Anmeldelsen vil nu blive trykt i sin oprindelige form i *Svenskt Gudsstjänstliv* 72 (1997).
2. A. Adam: *Das Kirchenjahr mitfeiern*, Freiburg 1979-80, s. 144-146, 169f., 172-182, 189f., 204f.; H. Auf der Mauer: *Feiern im Rhythmus der Zeit I: Herrenfeste in Woche und Jahr*, Regensburg 1983, s. 194f., 207-210, 217f.; K.-H. Bieritz: *Das Kirchenjahr*, München 1987, s. 149f., 154, 186f., 211, 214, 234, 236-238; M. Augé et al.: *L'anno liturgico*, Genua 1988, s. 226f., 236.
3. Uppsala Universitetsbibliotek, Mss. F 257 Fol.; F 276; K 38; Nordin 18 Fol., f. 136r-145v; T 142z; X 299x; E. Linderholm: »Ett himlabrev från Karl XI:s dagar«, *Ungdomens julrosor* 2 (1913), s. 10f. Himmelbreve kendes også fra andre tider og lande (R. Schenda: »Brief«, *En-*

- zyklopädie des Märchens, bd. 2, Berlin og New York 1977-79, sp. 784-789).
4. Da bøgerne i litteraturfortegnelsen opføres med talrige fejl, skal de her citeres korrekt: K.A.H. Kellner: *Heortologie oder die geschichtliche Entwicklung des Kirchenjahres und der Heiligenfeste von den ältesten Zeiten bis zur Gegenwart*, 3. Aufl., Freiburg 1911; E. Eisentraut: *Die Feier der Sonn- und Festtage seit dem letzten Jahrhundert des Mittelalters*, Würzburg 1914. I øvrigt står mange titler i litteraturfortegnelsen ikke på deres alfabetisk korrekte plads, det vrirler med stavfejl i ikke-svenske titler, sideangivelserne for artikler mangler, og nogle gange angives serietitlerne, men andre gange ikke.
 5. *Bullarum ... romanorum pontificum ... collectio*, bd. 6, del 2, ved C. Cocquelines, Rom 1760 (repr. 1965 med titlen *Magnum bullarium romanum*), s. 342.
 6. Malmstedt betragter forskningsresultatet som så vigtigt, at han gentager det i sit engelske resumé (s. 263).
 7. D. Lindquist: »Böndagstexterna«, *Forum theologicum* 10 (1953), s. 60-89.
 8. Det er ikke lykkedes at opspore kilden. Efter diskussion med Bengt R. Jonsson (Stockholm) er jeg mest tilbøjelig til at anse aforismen for et stykke moderne, international anmelderfolklore.